

GELİŞİM VE EĞİTİME KUR'ÂN MERKEZLİ BİR YAKLAŞIM

Okt. Dr. Faiz KALIN*

ÖZET

Kur'ân dikkatle tetkik edildiğinde varlığın, kozmik ötesinden sonrasına oradan da ötelere ötesine kadar sürekli olarak eğitilip gelişim sağlama istidadında yaratıldığı fark edilir. Kâinatın kendisine hizmet amaçlı yaratılmış olduğu mücerrep ve müseccel olan insanın bu atmosferde statik olarak yaratıldığı düşünülemez. Tarihi seyri içerisinde insanın daima eğitimle gelişim gösterdiği bir vakıadır. Kur'ân terbiyesi ile donanan toplumların, geçmişten günümüze insanlığı gıpta ettirecek gelişimlere imza attığı bilinmektedir. Modeller iyi okunur ve gelişen şartlara göre uygulamaya konulursa, değişimin pozitif çehresi öne çıkacaktır.

Eğitimin amacı, insanı toplumun yararlı bir üyesi yapmak, onu yaşama hazırlamak, yaşanabilir, güvenli bir toplum oluşturmak değil midir? Bu, aslında içinde bulunulan toplumun, ülkenin genel amacıdır. Bu amaç, evrensel değerleri içermekle birlikte ulusaldır. İdeal insan ve ideal toplum tipini tarif eder. O nedenle her toplumun bünyesine göre sorunlarının çözümünü bulacağı bir gelişime hazırlayacak eğitime kavuşması insanlığın ortak paydası olarak düşünülmelidir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Öğretim, Eğitim, Değişim, Kalkınma, Gelişim.

ABSTRACT

An Approach to Development and Education on The Perspective of Qur'an

If the Quran studied carefully, we can understand that the existence had been created in developing process. The can not be think that human being, that the existence was being because of his, was created stationary- This is a reality that the human being is developing by training during history- It is be known that the Quran signed the important developments which were been realized by communities trained by Qur'anic method. If models can be readed and realized goodly, face of change will appear.

* Atatürk Üniv. İlahiyat Fak. Arap Dili ve Belâgatî Anabilim Dalı Öğretim Elemanı.

Is not the aim of training make the human an useful member for society and socreate a safe society in peace? This aim is actually purpose of society and country which lives in. This is universal aim while owing some national values. It definities the perfect human and society. Then, must be thing that to reach of every society to training is common demonimator.

Keyword: *Qur'an, training, education, change, development, improvement.*

1- Giriş

Gelişim: “**öğrenme, yaşantı ve olgunlaşma sonucunda bireyde görülen düzenli ve sürekli değişikliklere denilmektedir.**” Bu üç etkenin etkileşimi sonucunda gelişim gerçekleşir. Gelişim, öğrenmeyi de içeren kapsamlı bir kavramdır. **Bu nedenle öğrenme, gelişim anlamında kullanılmamalıdır**¹. Öğrenme, gelişime giden birinci basamaktır. Öğrendiklerini hayata geçiremeyen birey ve toplumların gelişimlerinden söz edilemez. Tanımdan da anlaşılacağı üzere öğrenilen bilginin yaşantıya aksetmesi, olgunlaşmayı, olgunlaşma da düzeni, istikrarı² ve gelişmeyi gerçekleştirir.

Yaratılışın başlangıcından itibaren varlık için eğitim ve gelişim kavramının maddi ve manevi boyutları vardır. Her iki yönde de gelişimi gerçekleştiren kavram, “**terbiye, bir şeyi kademe kademe, tedric ile kemaline erştirmektedir ki; bunun eseri istifa ve tekâmül olur.**” Demek ki varlık, tedricen eğitilmekte, buna bağlı olarak da gelişme sağlanmaktadır. Mebde'den Me'âd'a kadar bu durumun böyle gideceği, esasen doğada işleyen bir kanun olarak akıl sahiplerinin dikkatine sunulmaktadır³.

Varlığın, değişmez kanunu olan değişimle, farklı ve daha güzel bir yapıya ulaşması, eğitildiğini, eğitilerek geliştiğini göstermektedir. Allah, varlık alemlerinin eğiticisi ve öğreticidir⁴. Her alemleri doğrudan doğruya talim, terbiye, tedbir ve idare eden O'dur. O, her şey için bir kemâl noktası belirlemiş ve o noktayı elde etmesi için o şeye bir meyil vermiştir. Her şey o kemâl noktasına doğru hareket etmek üzere, manevi bir emirle, muntazaman, o noktaya müteveccihen hareket etmektedir. Hareket esnasında onlara yardım eden ve engellerini defeden şüphesiz ki Allah'ın terbi-

¹ Selçuk, Ziya, *Gelişim ve Öğrenme*, Nobel Yay., Ankara, 2004, s. 13-68.

² Özsoy, Osman, *Etkin Eğitim*, Hayat Yay., İstanbul, 2004, s. 29-30.

³ Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, (I- IX) Eser Kitabevi, İstanbul, 1971, I, 64-74.

⁴ Fatihâ, 1.

yesidir⁵. Bu terbiye ile kozmik yapının, gelişimin insanı büyüleyen zirvelerini gözler önüne serdiği açıktır.

Kur'an'da geçen teshîr⁶ kavramı incelendiğinde ne ölçüde bir değişim ve gelişim yaşandığı, yer ve göklerin başlangıçtan⁷ bugünkü donanımına ulaşması çok daha iyi anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu noktada eğitimin, yeryüzünde insanların varlığı kadar eski bir konu olduğu şeklindeki yaklaşımlara⁸ katılamayacağımızı ifade etmek isteriz. Çünkü naslar, doğa, tecrübe ve bilim⁹, gelişimin insanın yaratılışından çok daha önce, varlıkla birlikte var olan ve işleyen fiili bir durum olduğunda birleşmektedir¹⁰. Böyle bir kanunun işleyişi ile insanlar, her an eğitilmektedir.

Ayrıca bütün Orta Asya Türk Dilleri'nde de terbiye kelimesi "mevcut olanı yetkinleştirmek, ıslah etmek" ¹¹ gibi manalar ifade etmektedir. Esasen ıslah ve terbiye¹² kavramları Kur'an atmosferinde gelişime hizmet eden fonksiyoner ama tali kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur'an, "**Rabbuke**" ifadesi ile ahadiyyeti ve "**Rabbu'l-'Alemin**" ile de vahdaniyyeti bildirir. Yani ahadiyyet içerisinde vahdaniyyeti ifade eder. Bütün şeyyayı vahdet namına zapt eder. Demek ki, bütün yıldızları elinde tutamayan; tek bir zerreye rabb olamaz¹³. Yani Allah, yarattığı varlığın tamamına ve varlığın her haline her an hükmetmektedir.

Eğer Allah, varlıkları yaratıp hâşâ kenara bırakmış olsa idi o zaman Allah'ın İlim, İrade Kudret ve Halk sıfatları fa'âl olur, diğer sıfatları atıl kalmış olurdu ki; böyle bir yaklaşım, Allah hakkında muhaldir. İlim, Allah'ın sıfatlarından biridir. O her şeyi bilir, bildiği için yaratır¹⁴. Onun bilgisi eğitimin inceliklerini uygulamayı ve gelişimin gereklerini işletmeyi içermektedir. Daha kuşatıcı bir ifade ile ilim sıfatı Allah'ın diğer sıfatlarına da şamildir.

⁵ Heyet, (Abdullah Yeğin, Abdulkadir Badıllı, Hekimoğlu İsmail, İlham Çalım) *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Büyük Lügat*, (I-IV) Türdav Ofset Tesisleri İstanbul, 1981, L-Z, 1763, 1764.

⁶ Abdalbâkî, M..Fuâd, *el-Mucemu'l-Mufehres li- Elfâzi'l-Kur'an*, el- Mektebetu'l-İslâmiyye, İstanbul, 1983, S. 347.

⁷ Enbiyâ, 30

⁸ *Eğitim md.*, Hayat Ansiklopedisi , Doğan Kardeş Yay., II, 1124.

⁹ Davies, Paul, *Son Üç Dkika*, trc., Sinem Gül, Varlık Yay., İstanbul, 1999, s. 275.

¹⁰ Yazır, I, 64-74

¹¹ Şişman, Mehmet, *Eğitim Bilimlerine Giriş*, Pegem A Yay., Ankara, 2006, s. 4.

¹² Bakara, 131, 260 ; A'râf, 61, 67; Hüd, 47; İsrâ, 24; Abdalbâkî, S. 285-299.

¹³ Heyet, L-Z, 1764.

¹⁴ İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddin Muhammed İbn Mukerrem, *Lis'Anu'l-'Arab*, Beyrut, 1990, (I-XV) XII, 416-418.

Kur'ân'ın insan için gösterdiği hedef, olgunluk noktası, başka bir ifade ile gelişimi ifade eden kavramın “**takva**”¹⁵ olduğuna bu vesile ile işaret etmek gerekir. Bu gelişimin yakalanabilmesi öğrenim, eğitim, yaşantı ile varılabilecek bir sonuçtur. Öğrenmenin gelişim anlamında kullanılamayacağına yapılan tenbihlerle, gelişimin gerçekleşmesinde kilit noktanın eğitime dayandığı bir realite olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaten Kur'ân'ın işaret ettiği “**takva**” hayatın tamamını disiplinize eden, olgunluk kazandıran¹⁶ bir kavramdır. Öyle ise eğitim nedir? sorusunun yanıtını ortaya koymak gerekir.

Söz konusu sorunun cevabının henüz tam olarak anlaşılmadığı şeklindeki yaklaşımlara göre eğitimin tanım ve anlamları yeniden ele alınıp yorumlanmadıkça, eğitim açısından gelecek için istenilen yönde değişiklik yapılamayacaktır. **Bu anlayışa göre eğitimin sadece davranış ve tutum değişikliği olmayıp, insana yakışan ve insanı insan yapan temel ve çok özel nitelikleri ortaya çıkarmak ve yaşamak olduğu gerçeğidir. Geleceğe yön verecek gelişmeyi gerçekleştirecek olan eğitimin tanımı, “bireyin doğuştan getirdiği gizli güçlerini ortaya çıkarma ve bunları yeteneğe dönüştürme süreci”¹⁷ şeklinde yapılmıştır.** Bu manadaki eğitim süreci içerisinde, pozitif ya da negatif kazanımlar, tamamen eğitimle ilgili bir realitedir.

Bir başka tanıma göre “**Eğitim bir kimseyi, bilgi, görgü vererek, güdülen amaca göre hazırlamak işidir.**” Öğrenilen gerçeklerin nedenlerini öğrenmek ise, eğitimin temelini teşkil eder¹⁸. Yine bu bağlamda kalkınma, ilerleme gibi kelimeler de hep daha güzele ve daha iyi olana gidişi ifade etmektedir. Esasen varoluş, geleceğe gelebilir. Gelecek ise varlığın daha üst bir seviyeye gelişi demektir.

2-Amaç

Bu çalışma ile “gelişim için bilgi eksikliğini gidermek, bilgi ile düşünceleri yoluna koymak, nasıl bir öğrenme ile gelişim sağlanacağını öğrenmek, örnek bir beyin haritası yapmak, bu düşüncelerle kendimizi, başkalarını ve dünyayı anlamaya çalışmak, geliştirdiğimiz aktif yöntem ile bireye düzen vermek, ev işlerini ve devlet işlerini yoluna koymak, erdem ışığıyla ortalığı aydınlatmak¹⁹, gelişim ile eğitim-öğretim arasındaki ilişki ve stratejiyi değerlendirip, teorik ve pratik olarak geleceğe ışık tutma

¹⁵ Hucurât, 13.

¹⁶ el- Beydâvî, el- Kâdî Nâsiruddîn *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vîl* (I-II), Mısır, ts., II, 453.

¹⁷ Karslı, Mehmet Durdu, *Editör*, İlk Öğretmen Eğitimci Dergisi, Sayı , 2, 2006, s. 2.

¹⁸ *Eğitim md.*, Yeni Hayat Ansiklopedisi, II, 1123-1125.

¹⁹ Arıkan, Münir, *Nitelikli İnsan*, Bilge Yay; İstanbul, 2004, s. 26, 30, 35, 36, 53, 54.

hususunda katkıda bulunmak; sadece ekonomik değil, toplumsal ve kültürel yönden de muasır medeniyetler düzeyine ulaşabilmenin yollarını aramak, geleceği imar edecek olan nesli, nitelikli insanı, erdemli toplumu yetiştirmek²⁰ diye özetlenebilecek olan eğitimin nihai hedefini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Eğitimin, "yoğunlaşma, bilincin artması, tutuculuğu yenici niteliklerde olması, her insanı üretici yapmak, gelir dağılımı bozulan toplum kesimlerinin kalkınmayı engellemelerini önleyici girişimleri desteklemek, adil paylaşım" gibi hedefleri olmalıdır²¹. Öğrenmeyi öğrenmek, öğrenirken öğrendiğini yaşamak, sadece okuyup yazmaktan daha önemlidir²².

Kur'an'da yemin edilerek zikredilen insanlığın kurtuluşunun ilkeleri; iman, imanın gereğini uygulamaya dökmek, toplumun ıslahına çalışarak başkalarının olgunlaşmasının gayreti içinde olmak, sabrı ve hakkı tavsiye etmek²³, iyilikte ve takvada yardımlaşmak²⁴, gibi inanç ve eğitimle elde edilen hususların, gelişimin temel ilkeleri olduğu hususuna dikkat çekmek, işlerlik kazandırmak diye özetlenebilir. Kur'an penceresinde konuya yaklaştığımızda yukarıda ele alınan hususların bariz bir şekilde öne çıktığı görülmektedir. Bütün bunlar iyi okunur, doğadan elde edilen verilerle insanlığın hayrına uygulamaya konulursa, söz konusu toplum için, yanlışları bırakarak doğrunun yanında yer almak, güzelliklerle bezenmek, aynı güzellikleri başkalarına götürmek gibi hedeflere ulaşmak hiç de zor olmayacaktır.

Eğitimin amacı, insanı toplumun yararlı bir üyesi yapmak, onu yaşama hazırlamak, yaşanabilir, güvenli bir toplum oluşturmak olmalıdır²⁵. Bu amaç, evrensel değerleri içermekle birlikte ulusaldır. İdeal insan ve ideal toplum tipini tarif eder²⁶. Kısaca eğitim, gerçek gelişimi amaçlar.

Eğitimcilerin yaptığı açıklamalar iyi değerlendirildiğinde eğitimin, dünya uygarlığını koruma, barışı ve insanların mutluluğunu sağlama, pozitif bir değişimi gerçekleştirme, sevgi, işbirliği, denge vb. değerleri kazandırma, evrensel değerlerin sürekliliğini sağlama, bilimsel yöntemi ve eleştirel düşünceyi kullanma, hukukun üstünlüğü-

²⁰ Şişman, Mehmet; Turan, Selahattin, *Devlet- Din- Eğitim İlişkileri: Kamusal Alanın Yeniden Yorumlanmasına Doğru*, Eğitime Bakış, Sayı: 10, 2007, s. 5-7.

²¹ Başaran, İbrahim Ethem, *Yönetimde İnsan*, Ankara, 1998, s. 148-160.

²² Arkan, , s. 22, 23.

²³ el-Beydâvî, II, 618. Yazır, IX, 6079-6084.

²⁴ Mâide, 2.

²⁵ Bayraktar, M. Faruk, *İslâm Eğitiminde Öğretmen/ Öğrenci Münasebetleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., 1984, s. 6-8.

²⁶ Koçak, Recep, *Eğitimde Rehberlik Hizmetlerini Anlamak*, İlköğretmen, Sayı, 7, s. 6-7.

ne dayalı demokratik yaşam biçimi, işe koşma, yaşamı sürekli yeniden kurma, bir sonraki hareketi planlama, akıllıca eylemde bulunma, kişinin zihnini geliştirme gibi amaçları vardır.²⁷ Bütün bunlar, Kur'ân'ın her ayetinde evrensel bir mesaj olarak sunulan“**gelişimi**” anlamamıza yardımcı olmaktadır. Konu bu noktaya gelmişken gelişime etki eden faktörlere bakmak gerekir.

3-Gelişime Etki eden Faktörler

Daha üst bir seviyeye gelişme etki eden faktörleri tek tek ele almak, müstakil bir çalışmayı gerektirecek derecede geniş bir konudur. Ancak biz burada gelişimi anlamaya ışık tutması açısından kısaca şu faktörleri zikredebiliriz.

A-Psikoloji : Kur'ân'da Mü'minlere ait psikolojik yapı ortaya konulurken, Allah korkusu²⁸ cehennem korkusu²⁹, cennete girme³⁰ inancına sıkı sıkıya bağlılıktan bahsedilmektedir. Ayrıca **“O(öyle Yüce Allah) ki, hanginizin daha güzel davranacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratmıştır. O, mutlak gâlibdir”**³¹ gibi ayetlerle ortaya konulan imtihan inancı ve imtihanın insanı ileriye taşıyan bir araç olduğu gerçeği hep gelişime hizmet etmektedir. Bütün bunlardan yola çıkarak Kur'ân'da tevhid akidesine sahip olan insanların geleceğe yönelik beklenti ve korkuları ile birlikte gelişim konusunda alt yapıya sahip oldukları söylenebilir.

Kur'ân, gelişim ve eğitimi ifade eden ve beyine yüklenen söz konusu göreve kimi yerde **“ibret almak”**³², **“tefekkür etmek”**³³ **“akletmek, ibretle düşünmek”**³⁴ gibi ifadeler, kimi yerde de toplumsal gelişim ve ilerlemeyi amaçlayan hayırlı işler yapma konusunda verdiği rekabet ifade eden emirlerle³⁵ vurgu yapmaktadır. Mezkûr ifadelerin ortaya koyduğu evsafa haiz olan insanların gelişim noktasında bir payeye sahip oldukları açıktır.

Bu noktada eğitimcilerin psikolojik gereksinimlerinin³⁶ ve diğer donanımlarının önemini ifade etmek gerekir. Çünkü eğitim, eğitenle, eğitilen arasındaki etkileşimdir. Gelişime yapılan tanım ve yapılan açıklamaların içeriğini doldurabilecek gelişimi

²⁷ Sönmez, Veysel, *Eğitim Felsefesi*, Anı Yay., Ankara, 2005, s. 106- 107.

²⁸ Bakara, 2, 41.

²⁹ Â'li İmran, 162, 197.

³⁰ Kalem, 34.

³¹ Mmülk, 2.

³² Nûr, 44.

³³ Ali İmran, 191; A'râf, 176; Yunus, 24; Ra'd, 3; Nahl, 11.

³⁴ Bakara, 164; Nahl, 12; Ankebût, 35.

³⁵ Bakara, 148.

³⁶ Dilekmen, Mücahit, *Psikolojik Gereksinimler*, Araştırma Yay., Ankara, 2005, s. 11-86.

yakalayabilmek için eğitimcinin "model"³⁷ olma niteliğine sahip bir seviyede olması gerekir. Ancak böyle bir eğitimcinin gelişimi gerçekleştirecek iletişimi kurması bekle-
nebilir³⁸. Bu iletişimle eğitime onu geliştirecek donanımların büyük bir kısmı kendili-
ğinden verilmiş olmaktadır. Çünkü eğitilenin eğitimciyi benimsemesi ve sevmesi
gelişimin temel mantığıdır.

B-Zaman Planı ve Ortam: Bilgi; eğitim-öğretim, gelişim, plan ve proje demek-
tir. **Gelişim için etkin bir zaman planı, strateji ve yönetim gerekir**³⁹. Kozmik mikro
dalga arka alan ışınımı, kaostan kozmosa geçiş, mikro kozmos ile makro kozmosun
birbirine uyumu gibi hususlar dakik bir planın işlediğini ispat etmektedir.⁴⁰ Saniyeyi
ilgilendiren kanun, dakika, saat, vakit, gün, gece, hafta, ay, yıl ve asırlara da hük-
metmektedir.

Güneşin, ayın ve dünyanın hareketleri ile evrende meydana gelen değişim ve
gelişim, aynı zamanda bizi eğiterek pozitif yönde bir değişim ve gelişime sevk etmek-
tedir. Bu noktadan hareketle varlığın, yapısal özelliğine göre, kendisine has bir or-
tamda eğitilerek gelişimi yakalama tabiatında yaratıldığı⁴¹ söylenebilir. Bir başka
ifade ile varlık, bulunduğu ortam ve etkilendiği çevreye göre gelişim göstermektedir.
Şu halde eğitim ve çevrenin gelişime etki eden önemli iki etken olduğu açıktır.

Gelişimin biyolojik ve çevresel temelleri de fevkalade önemlidir. Döllenen
itibaren insanın içinde yaşadığı ortam ve etkilendiği tüm dış uyarıcılar çevreyi mey-
dana getirmektedir. Çevre doğum öncesi, esnası ve sonrası tüm durumları kapsar.
Kalıtım ve çevreden hangisinin insan gelişimi üzerinde daha önemli olduğu sorusuna
kesin bir cevap vermek mümkün değildir. Ancak, fiziksel gelişim alanlarında kalıtımın,
dil, kişilik özellikleri, yetişme tarzı gibi konularda da çevrenin daha etkili olduğu belir-
tilmektedir⁴². Bu hususlardan hareketle gelecek kuşaklarda daha üst seviyede bir
gelişim yakalamak için çevre ve dış etkenlerin daha hassas duyarlılıkla ele alınıp
devreye sokulması gerekmektedir.

³⁷ Ahzâb, 21.

³⁸ Bilgin, Beyza, *Eğiti Bilimi ve Din Eğitimi*, Yeni Çizgi Yay., Ankara, 1995, s. 53-55.

³⁹ Arkan, s. 219-240.

⁴⁰ Davies, s. 31-89.

⁴¹ Yazır, I, 53, 65; IV, 2323-2328.

⁴² Yeşilyaprak, Binnur, *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Pegem A Yay., Ankara, 2002, s. 32-40; Selçuk,
s. 15.

İnsan, ruhen metafizik boyutta gelişim gösterirken, kozmik yapıdaki hücreleri de varlık içinden süzülerek, Hz. Adem ile insanlığa açılacak gelişimi yakalamıştır⁴³. Hz. Adem'in yaratılışında -ayetlerden anlaşıldığına göre- izlenen strateji, plan ve program⁴⁴, merhale⁴⁵, ortam, bakir bir çevre en güzel sûreti⁴⁶ yakalamak ve gelişim elde edebilmek için fevkalade önemlidir. Kur'ân zaman planı ve ortam konusun da insanlığı uyarmaktadır. Nüzûl stratejisinde, emir ve yasaklarda bu konuya verilen önem çok daha iyi anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda zenginlik ile eğitimin niteliği arasında da yüksek bir bağıntı olduğuna işaret etmek gerekir. Gelirin artması ile eğitim seviyesinin yükselmesinin, hem bireysel hem de ulusal bakımdan doğru orantılı olduğu söylenebilir. **"Varsıllaşmanın siyasi adı kalkınmadır"**⁴⁷. Kalkınmış olmanın, iyi kullanıldığı takdirde, eğitime ve gelişime yapacağı pozitif katkı, inkâr edilemez bir realitedir.

C-İstikrar: Bireysel ve toplumsal gelişimi yakalayabilmek için yaşam boyu ve sürekli eğitime ihtiyaç zaruridir⁴⁸. Gelişim ve onu gerçekleştiren eğitimin hedef kitlesi belirli yaş sınırları içindeki çocuklar ve gençler değildir. Ayrıca belirli zamana münhasır da değildir⁴⁹. Zaten böyle bir sınırlı hareketle bireysel ve toplumsal gelişim adına mesafe kat etmek, doğaya ve naslara aykırı olduğu gibi, mantıken de mümkün değildir. İletişim gerçekleştirebildiğimiz her bireyin davranışlarında değişiklikler olacaktır. Çünkü iletişim, bilimlerin birlikte çalışması sırasında ortaya çıkan bir faaliyet düzenidir⁵⁰. Bu sağlandığı takdirde gelişime doğru hızlı adımlarla yürüme imkanı elde edilmiş olacaktır.

Kur'ân'ın kullandığı **"hâşîûn"** **"mu'minûn"**⁵¹ **"muslimûn"**⁵² **"muttekîn-muttekûn"**⁵³ gibi akıl sahipleri ile ilgili, çoğul kalıbındaki öğrenmeyi, yaşantıyı, olgun-

⁴³ er- Râzî, Fahrüddîn Muhammed İbn Ömer İbn el- Hüseyin İbn el- Hasen İbn 'Ali, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, (I-XXXII) Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, IX, 128-130; XII, 126; XXIII, 8; XXIX, 9; Yazır I, 298, 460; II, 1086, 1089-1092, 1127-1128; V, 3433-3434; Fahri Macit, *İslâm Felsefesi Tarihi*, trc., Kasım Turhan, İstanbul, 1992, s. 282, 320-321; Çüçen, A. Kadir, *Heidegger'de Varlık ve Zaman*, Asa Kitabevi, Bursa, 1997, s. 21.

⁴⁴ Demirci, Muhsin, *Kur'ân'ın Temel Konuları*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul, 2000, s. 109-110.

⁴⁵ Nuh, 14.

⁴⁶ Tin, 4.

⁴⁷ Başaran, İbrahim Ethem, *Eğitime Giriş*, Yargıcı Matbaası, Ankara, 1996, s. 147.

⁴⁸ Yeşilyaprak, s. 41-43.

⁴⁹ Tosun, Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem A Yay., Ankara, 2005, s. 178.

⁵⁰ Bilgin, s. 53.

⁵¹ Bakara, 45; Ali İmrân, 199; Mü'minûn, 1-10.

⁵² Bakara, 132, 133, 136; Ali İmrân, 52, 64, 80, 84; Nahl, 89, 102.

laşmayı ve gelişimi ifade eden lafızlarda, ırk, dil, yaş, makam, ekonomik güç vb. farklar söz konusu değildir. Bu lafızlar, hep sürekliliği, istikrarı ve tutarlı bir düzeni vurgulamaktadır. İstikrarsızlık ve düzensizlik, inançsızlığı, nifakı, bozgunculuğu, hileyi⁵⁴, kısaca psikolojik hastalıkları ortaya koyan en kötü tutum ve davranışlardır. Söz konusu değerlerden yoksun olan kitleler, ekonomik olarak gelişmeler de ruhen ve ahlaken gelişmemişlerdir.

Bütün bunlar, negatif olarak şekillenen ve işleyen bir anlayışı dizginlemeye yetmemekte, freni patlayan ve kontrolden çıkan araba gibi, bu iştah ve ruhla topluma ve ekolojik dengeye verecekleri zarar, onları asla rahatsız etmemektedir. Üstelik bu hususta yapılan ikaz ve bilimsel tespitlere karşı gereği gibi ihtimam gösterilmemesi de düşündürücüdür⁵⁵. Hal böyle iken, bu tutum ve davranış sahiplerinin oluşturduğu toplumun gelişiminden söz edilebilir mi? Hâsılı, söz konusu gelişim için yapılan tanımın, tecrübe ve naslarla örtüştüğü son derece açıktır.

D-Birlik ve beraberlik: Bu bağlamda gelişim hususunda birlik ve beraberliğe olan ihtiyaç, bir millet için olmazsa olmaz şartlardandır. İşte bu amaçlardır ki 21.7.1964 tarihinde, kalkınma için bölgesel işbirliği teşkilatı kurulmuş; bu teşkilat, eğitim ve öğretim imkânlarını seferber ederek, ortak kültürel mirasa sahip çıkmayı, bu alandaki faaliyetleri birlikte yürütüp yaygınlaştırmayı kalkınmanın önemli ilkesi olarak görmüştür⁵⁶.

Bu girişim, Kur'an'ın gelişim için savunduğu temel ilkelere birisi olan “**iyilik ve takvada işbirliği yapmak**”⁵⁷ la örtüşen bir husustur. Dolayısıyla gelişim ifade eden kavramların hangisi ele alınırsa alınsın, formunun çoğul kalıpta geldiğine daha önce dikkat çekilmişti. Ayrıca Kur'an'ın ortaya koyduğu kardeşlik, namaz, oruç, zekat, hac gibi emirlerin yanında, içki, zina, kumar gibi yasaklar da gelişimin birlik ve beraberlikle yakalanacağına vurgu yapmaktadır.

Şu halde gerçek anlamda bir gelişimin toplumsal olacağı rahatlıkla söylenebilir. **İşaret edilmesi gereken başka bir husus da kalkınmış, gelişmiş ülke ifadelerinden gerçek anlamda anlaşılması gereken, sadece ekonomik olarak gelişmek değil, aynı zamanda, insanı insan yapan değerlere ulaşmak olduğu gerçeğidir.**

⁵³ Bakara, 2, 66, 177, 180, 194, 241; Ali İmran, 76, 115, 133; Mâide, 27, 46.

⁵⁴ Bakara, 8-15.

⁵⁵ Kılıç, Sadık, *Ruhsal Yozlaşma ve Toplumsal Çürümenin Ekolojik Dengenin Bozulmasına Etkisi*, Sivil Toplum Dergisi, 5(20), s. 23-34.

⁵⁶ Ertürk, Emin, *Kalkınma İçin Bölgesel İşbirliği Teşkilatı*, md., DİA., XXIV, 265.

⁵⁷ Mâide, 2.

4-Sonuç

Doğa ve hayatın kendisi, fonksiyonel bir eğitici, sürekli bir öğreticidir. Kur'ân'ın, insanın dikkatini sürekli olarak doğaya ve onun işleyişine çekmesi bunun açık delilidir. Yararlı insan yetiştirmek, beyni eğitmek, problem çözmek gelişimin en önemli göstergesidir. Bunun içindir ki Kur'ân, gelişimin merkezine insanı oturtmuş, onun eğitimi ile ilgilenmiştir. Kâinâtı eğiterek insanın hizmetine sunan Yaratıcı ona, kâinâtı incelemesini, önce kendisini sonra içinde yaşadığı toplumu eğitip geliştirmesini hedef göstermiştir. Çünkü insan, var olandan yola çıkarak duyu organları vasıtasıyla doğru bilgiye ulaşabilir⁵⁸. Bu anlamda Kur'ân, mükemmel bir rehber olarak insanlığın önündedir.

Gelişim adına zikretmek durumunda olduğumuz insan, problem çözerek elde edilen bilgiye, tecrübeye/deneysel bir kimliğe⁵⁹ sahiptir. Evet, Kur'ân, kendisine inananlara, ötekilerin problemlerini çözmeyi öğütlemektedir⁶⁰. Zira **problem, gelişmemiz için önemli bir fırsattır**. Ancak problemin çözümünde model kişilerin olması önemlidir⁶¹. Hz. Peygamber'in hayatı, bu anlamda da gelişim grafiğinin en üst noktasını yakalamış, Kur'ân'ın ifadesi ile insanlığa **"model"**⁶² olmuştur.

Sözün özü, Kur'ân ve sünnetin öğütlerine uyarak ömrünü insanların problemlerini çözmeye vakfeden insanların, gelişim düzeyinin çok yüksek olduğu tarihi bir hakikattir. Mezkûr tutumun bireysel ve toplumsal faydalarının, gelişmeyi doğrudan etkileyici nitelikte olduğunu zihinlerde uyandırmak, aktivite kazandırmak, bu çalışmadan elde edilmek istene hedef olarak özetlenebilir.

Temel özellikleri bakımından birbirine çok bağlı olan eğitim-öğretim ve gelişim gibi kavramları çalışmamızdan elde ettiğimiz kanaat, kalkınmanın yolunun eğitimden geçtiği ve bunun İlâhî bir yasa olduğudur. Bu gerçeğe ulaşmaya çalışırken vizyon, misyon ve stratejiler belirleyerek insana, **'nezaketi'** kazandırmak gerekmektedir. Böyle bir nezaketin önemini kavramayı ve kavratmayı başarmak⁶³, **"güzel ahlakı tamamlamak için gönderilmenin"**⁶⁴ gelişimin hedefi olduğunu anlamadan geçer. Ayrıca gelişimin sadece ekonomik olarak düşünülmesinin çok sağlıklı bir yakla-

⁵⁸ Sönmez, s. 12-13.

⁵⁹ Sönmez, s. 97, 101, 104.

⁶⁰ Ali İmrân, 104; Hucurât, 9, 10.

⁶¹ Arkan, s. 251, 253.

⁶² Ahzâb, 21.

⁶³ Arkan, s. 56, 137.

⁶⁴ Malik İbn Enes, *el-Muvatta*, thk., Muhammed Fuâd Abdülbâkî, yy., ts., Husnu'l-Huluk, 8.

şım olmadığı sonucuna varmış olmamız ise sosyal realiteye yeniden dikkat çekme şeklinde algılanmalıdır.

Kur'ân'dan anladığımız manada eğitim, "müslüman olarak yaşamayı ve müslüman olarak ölmeyi, bunun için takva seviyesine ulaşmayı⁶⁵" gelişim grafiğinin tepe noktasına oturtmuştur. İnsanlığın tamamına hitap eden Kur'ân, insanlığı gelişim yolunda kıvama ulaştırmayı hedeflemektedir.⁶⁶

İşte bu anlayış, bu inanç ve terbiye yöntemi ile insanlar yer yüzünde hareket etmeli, sadece insanları değil, varlığı da eğiterek gelişim sağlamalı, imkânları insanları mutlu edecek şekilde kullanmalı, **ahlakî tefessühün kozmik sisteme de zarar vereceği bilincinde olmalıdır**. Bilinmelidir ki varlık, bütün bir kozmik yapı içerisinde en üst seviyeden en alt kısmına varıncaya kadar, etkin ve edilgen durumundadır⁶⁷.

İlâhî yasaya rağmen, dinmeyen iştahlar doğrultusunda hareket, insanların bozulan ruhları ve davranışları yüzünden, gelişme yerine gerileme, fesadı tetikleyen bir durumdur⁶⁸. **"Allah bozgunculuğu sevmez."**⁶⁹ Bozgunculuğun olduğu yerde ise gelişim adına bir adım atılamaz. Böyle bir atmosfer de ahlakî sorunların artmasına, huzurun kaçmasına, egoizmin kronikleşmesine, buna bağlı olarak da toplumsal gelişimi engellemeye sebebiyet vermektedir. Bu soruna etkin müdahale edebilmek için gelişimin referanslarının incelenmesi, oradan insana yönelik uygulamalara yön verilmesi kaçınılmaz bir gereklilik olarak karşımızda durmaktadır.

⁶⁵ Ali İmran, 102.

⁶⁶ Bakara, 132.

⁶⁷ Kalın, Faiz, *Felfefe ve Bilim Işığında Kur'ân'da Zaman Kavramı*, Rağbet Yay., İstanbul, 2005, s. 282.

⁶⁸ Kılıç, s. 29.

⁶⁹ Bakara, 205.